

בפרק זה נקרא על המלחמה שפרצה בין פקח בן רמליהו ובעל בריתו רצין מלך ארם לבין אחז מלך יהודה, ועל תוצאותיה המרות של מלחמה זו ליהודה.

מה ידוע לנו על אחז בן יותם מלך יהודה?

אחז היה בן עשרים במלכו, ומלך שש עשרה שנים בירושלים. "ולא עשה הישר בעיני ה' אלקיו כדוד אביו" (פס' ב). כבר למדנו שכל מלכי בית דוד מכונים לעתים דוד (יח' לד כג-כד). הכוונה לדוד עצמו וגם למלכי בית דוד שהלכו בדרכיו. אחז הלך בדרכי מלכי ישראל שעבדו עבודה זרה או ששיתפו אותה בעבודת ה' ונמנעו מלעשות משפט וצדקה לכל עמם כפי שעשה דוד (ש"ב ח טו ; מ"א טו ה). "וגם את בנו העביר באש, כתעבות הגוים אשר הוריש ה' אתם מפני בני ישראל, ויזבח ויקטר בבמות ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן" (פס' ג-ד).

אחז העביר את בנו באש למולך אליל האש הנקרא גם מלכם "מלכם שקץ עמנים" (מ"א יא ה ז). לא זאת בלבד שאחז השליך מעליו את תורת משה, הוא פנה למתועב שבפולחן עבודה זרה. "ומזרעך לא תתן להעביר למלך ולא תחלל את שם אלקיך אני ה'" (ויק' יח כא). אין חילול ה' גדול מנכונותו של אדם לשרוף את ילדיו כקרבתן לכבוד אליל. אין כפירה גדולה יותר במהות תורת ישראל המקדשת את חיי האדם, החותר להתעלות במעשיו בחיים כי הוא נברא בצלם ה'. ולכן כתוב: "לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש" (דב' יח י). את הקרבנות לעבודה זרה הקריב אחז בבמות (מזבחות), שהיו בונים בראשי הגבעות כמנהג הגויים שהוריש ה' מפני בני-ישראל. עובדי האלילים נהגו לבנות את מקדשיהם ולהעמיד את צלמיהם במקומות גבוהים על ההרים. "אבד תאבדון את כל המקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ירשים אתם את אלהיהם, על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן, ונתצתם את מזבחתם ושברתם את מצבתם, ואשריהם תשרפון באש, ופסילי אלהיהם תגדעון, ואבדתם את שמם מן המקום ההוא" (דב' יב ב-ג).

אחז לא הסתפק בכך שעבד עבודה זרה, אלא טרח להפיצה בכל עיר ועיר ביהודה (דה"ב כח כה). אחז גם לחם בסמלים המרכזיים של עבודת אלוקי ישראל למשל: השבית את הקרבת קרבן התמיד בבית המקדש ונעל את שעריו (דה"ב כח כד; כט ו-ז), וכפה כנראה על הכוהנים הנאמנים לה' לעבוד בבמות.

בפרק טו פס' לז כתוב: "בימים ההם החל ה' להשליח ביהודה רצין מלך ארם ואת פקח בן רמליהו". "בימים ההם" לאחר מות יותם בימי אחז בנו, כפי שעולה מהכתוב: "ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ירושלם למלחמה עליה" (יש' ז א). רש"י כתב שהכוונה לסוף ימיו של יותם. אפשר ליישב כך את שתי הדעות: בסוף ימיו של יותם פתחו רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו בפעולות איבה נגד יהודה ובימי אחז עלו על ירושלים.

מה הביא לברית בין ישראל וארם?

מלך ארם ומלך ישראל החליטו לעמוד בכוחות משותפים נגד אשור. רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו רצו שיהודה תצטרף לברית נגד אשור, שבה השתתפו גם הפלשתים היושבים באשקלון ועזה. כי יהודה נמצאת בין ארם וישראל מצפון ובין מצרים מדרום. כוונתם הייתה לאחד את כל הכוחות המדיניים בסוריה הדרומית ובארץ ישראל וליצור חזית משותפת נגד אשור מבבל ועד מצרים.

מה הייתה תגובתו של אחז להצעה זו?

אחז לא רצה לבוא אתם בברית נגד מלך אשור. הוא כנראה הבין שאין טעם להילחם באשור, שכבשה את ממלכות האזור בזו אחר זו "כאסף ביצים עזובות" (יש' י יד).

כיצד הגיבו מלך ארם ומלך ישראל לסירובו של אחז ליצור אתם ברית נגד אשור?

רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל החליטו לצרף את יהודה בעל כורחה לבריתם. הם עלו על יהודה שמו מצור על ירושלים, אך לא עלה בידי שני המלכים האלה לכבוש את ירושלים הבירה.

כפי שלמדנו עזיהו השיב ליהודה את אילת היושבת לחוף ים סוף ונמנית עם ערי אדום, אחרי שאילת כבר הייתה בידי ישראל מימי דוד ושלמה ועד לימי יהורם בן יהושפט, ובנה מחדש את חומותיה (יד כב), ועשאה לעיר נמל בצורה, עזיהו חידש את הסחר הבינלאומי עם הארצות היושבות לחופי ים סוף. "בעת ההיא השיב רצין מלך ארם את אילת לארם וינשל את היהודים מאילות, וארמים באו אילת וישבו שם עד היום הזה" (פס' ו). "וינשל" גרש (דב' ז א) את תושבי מלכות יהודה. יש הסוברים שהתקפת מלך ארם מצפון אילצה את מלך יהודה להחליש את שמירת הגבול הדרומי, וכתוצאה מכך כבשו האדומים את אילת, ולכן מעלה הכתוב כאילו מלך ארם כבש את אילת והכניס לתוכה את האדומים. ואולי הכוונה ליצירת השפעה ארמית על האדומים שבאו לאילת.

כדי לשכנע את אחז שיאמין לנבואת ישעיהו ציווה ה' את ישעיהו להופיע בפני אחז יחד עם שאר ישוב בנו בניסיון להרגיע אותו ולהזהירו: "השמר והשקט אל תירא ולבבך אל ירך משני זנבות האודים העשנים" (יש' ז ד). הכוונה לרצין מלך ארם ופקח בן רמליהו המעלים עשן בלי אש ואינם מסוגלים לגרום נזק. ישעיהו לועג להם וממשיל אותם למה שנשאר מעץ הסקה (אוד) לאחר שנשרף כמעט כולו. הוא רק מעלה עשן רב אבל אינו יכול לשרוף ולהזיק. המלכים האלה יבואו ברעש גדול ויגרמו רק לטרדות קלות. מקור העשן אינו משלהבת גדולה, אלא רק מחרי אף של שני המלכים. על אחז לנהוג ביישוב הדעת ולא לעשות מעשים נחפזים מיראתו את האויבים האלה. ישעיהו שידל

את אחז לא לבקש את עזרת מלך אשור, אלא לבצר את ירושלים מפני האויבים ולבטוח בישועת ה'.

מה הבטיח ישעיהו לאחז?

"לא תקום ולא תהיה" (יש' ז ז). מזימתם הרעה של שני המלכים לא תתקיים.

בנו של ישעיהו נקרא שאר ישוב כדי להמחיש בהווייתו את נבואת ישעיהו לפיה שארית ישראל תשוב אל ה', וה' יושיע את השבים אליו (יש' י כא-כב). כלומר: יהודה צפויה לכיליון אם בניה לא ישובו לעבוד את ה'. רק מעטים, השארית "השאר" שתשוב אל אלוקים תינצל מכיליון. הופעת ישעיהו עם בנו "שאר ישוב" בפני אחז צריכה לעורר בו את הרעיון על אפשרות השיבה אל ה' כדי להינצל מן הפורענות, ולבטוח באלוקי ישראל בלבד ולא לסמוך על עזרת מלך אשור.

ישעיהו לא הצליח לשכנע את אחז.

מה עשה אחז?

בצר לו פנה אחז לעזרת מלך אשור, למרות אזהרתו והבטחתו של ישעיהו הנביא. ישעיהו מתאר את פחדו של אחז: "וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי היער מפני רוח" (יש' ז ב). אחז שלח שליחים אל תגלת פלסר מלך אשור "לאמר: עבדך ובנך אני, עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקומים עלי. ויקח אחז את הכסף ואת הזהב הנמצא בית ה' ובאצרות בית המלך, וישלח למלך אשור שחד" (פס' ז-ח). "עבדך ובנך אני" לשון נימוסין של מלך כנוע בפנייתו למלך גדול, כמו בפרשת אחאב ובן-הדד (מ"א כ ט לב). אחז מודיע למלך אשור שהוא מוכן להיכנע ולהישמע לו כעבד לפני אדוניו וכבן לפני אביו.

מה הייתה תגובתו של תגלת פלסר כאשר נודע לו שמלך ישראל וארם

כרתו ברית נגדו?

כשנודע לתגלת פלסר שמלך ישראל ומלך ארם כרתו ברית נגדו הוא פלש בראש חילו לארצותיהם, תחילה לארם הקרובה אליו. "ויעל מלך אשור אל דמשק ויתפשה ויגלה קירה, ואת רצין המית" (פס' ט). ע"י המתת רצין ביטל תגלת פלסר את מלכות ארם דמשק וסיפח אותה לממלכתו והגלה את תושביה לקירה כנבואת עמוס: "על שלשה פשעי דמשק ועל ארבעה לא אשיבנו, על דושם בחרצות הברזל את הגלעד, ושלחתי אש בבית חזאל, ואכלה ארמנות בן הדד, ושברתי בריח דמשק... וגלו עם ארם קירה" (עמ' א ג-ה). ארם נענשה בחורבן והגליית תושביה בגלל התאכזרותו של חזאל ליושבי גלעד. ארם-דמשק כבשה חלק מהגלעד מידי ישראל כידוע ממלחמת אחאב ברמות הגלעד (מ"א כב). ייתכן שהכתוב רומז כאן לימי יהואחז. הארמים המיתו את תושבי גלעד במיתה

אכזרית כאשר דשו אותם עד שהיו כעפר. ככתוב: "כי אבדם מלך ארם וישמם כעפר לדש" (מ"ב יג ז).

תגלת פלסר הכה אח"כ גם את ישראל וקרע חבלים נרחבים ממנה וסיפח אותם לממלכתו (דה"א ה כו; יש' ז כג), ואת תושביהם הגלה לארצות רחוקות. הדבר הורגש מיד בירושלים. פקח ורצין מיהרו להסיר את המצור מעל ירושלים כדי לשוב ולהגן על ארצותיהם כנבואת ישעיהו.

תחילה שלח אחז מלאכים אל תגלת פלסר, ולאחר כיבוש דמשק הלך בעצמו, כדי להקביל את פניו ולברכו על ניצחונו.

מה עשה אחז כדי למצוא הן בעיני מלך אשור?

אחז קיווה להבטיח את שלומו בהשתעבדות מדינית וחיקוי דתי כדי להידמות לאשור. הוא שלח מדמשק אל אוריה הכהן ששימש בכהונה גדולה במקדש בירושלים את דמות מזבח הפולחן בדמשק (צורתו החיצונית) ואת תיאור מידותיו ודרך בנייתו לכל פרטיו.

אוריה הכהן בנה את המזבח בזריזות "עד בא המלך אחז מדמשק". כוונת אוריה הייתה לשם שמים. הוא סבר כנראה שבדעתו של המלך לערוך זבח גדול על ביטול ממלכת ארם (דעת מקרא). כבר מצאנו אצל שלמה שמכיוון ש"מזבח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים" קידש ביום חנוכת המזבח "את תוך החצר אשר לפני בית ה', כי עשה שם את העלה ואת המנחה ואת חלבי השלמים" (מ"א ח סד).

אחז ערך שינויים ותיקונים בחיי הדת של יהודה בכלל ובעבודת בית המקדש בפרט. תיקונים אלה תוקנו ברוח המנהגים שהיו רווחים בעמים השכנים. כאשר שב אחז לירושלים הקריב קרבנות על המזבח בדמות המזבח אשר בדמשק. "ויזבח לאלקי דרמשק המכים בו ויאמר: כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אתם" (מביאים להם עזרה, כי הם גדולים וחזקים) (דה"ב כח כג).

אחז עצמו ציווה על סדר העבודה ואוריה עשה כמצוותו ושיבש את סדרי הבית. אחז ציווה לקרב את המזבח החדש שבנה לצד הבית ונתנו בין מזבח הנחושת (של שלמה) לבין בית ה'. "על ירך המזבח" של שלמה לצד צפון (לפי רד"ק ומצודת דוד). רש"י פירש: דיבר הכתוב לא במזבח, אלא בכיורות ומכונות של נחושת שהיו צורכי מזבח והיו אצל מזבח הקודש, וכשעשה אחז את המזבח לעבודה זרה סילק את הכיור והקריבו לצד אחר מאת פני הבית, שלא להפסיק (שלא להפריד) בין המזבח שעשה ה' ובין בית ה'.

לאחר שחנך אחז את המזבח החדש בקרבנותיו, ציווה על הכהן הגדול שמכאן ואילך ישמש מזבח זה לבדו להקרבת קרבנות התמיד של הציבור ושל יחידים. "ויצוהו המלך אחז את אוריה הכהן לאמר: על המזבח הגדול" (פס' טו). קראו גדול אם מפני שהיה גדול ממזבח הנחשת שנאמר עליו שבשעת חנכת המקדש היה "קטן מהכיל את העלה" (מ"א ח סד), ואם מפני מחשבתו שהיה יותר נכבד בעיניו (רלב"ג). אוריה נכנע למלך ונהג כמצוותו. אחז עשה שינויים נוספים בתחום המקדש שהיו בהם משום פגיעה בסדרי הבית וקדושתו. הוא קצץ (כרת) את המסגרות של עשר המכוונות שעשה שלמה (מ"א ז כז-לז). והסיר מעל המכוונות את עשרה כיורות הנחשת (דודים גדולים לרחצה) שעשה שלמה (מ"א ז לח-לט, מג) ואת ים הנחשת (מיכל מים גדול עשוי נחושת) (מ"א ז כג-כד), מעל שנים עשר בקר עשויים נחושת שעליהם עמד הים (מ"א ז כה מד), ונתן אותם על שטח מרוצף באבנים "ויתן אתו על מרצפת אבנים" לשון יחידאית.

את כל הנחושת שאגר נתן למלך אשור. "ואת מיסך השבת אשר בנו בבית ואת מבוא המלך החיצונה הסב בית ה' מפני מלך אשור" (פס' יח).

מוסך השבת- מין אוהל או סככה שדרכו היה המלך בא מהיכלו אל בית ה'. יכול להיות שזה היה מבוא בשביל המשמרות שהיו מתחלפות בכל יום שבת אשר בנו אחרי ימי שלמה. הלשון "מוסך" יחידאי במקרא.

את המבוא לביתו העביר לצד בית המקדש כדי שייכנסו בו דרך חצר בית המקדש. אחז עשה את כל השינויים בתחום המקדש והקודש מאימת מלך אשור, כדי למצוא חן בעיניו. ממלכת יהודה הייתה כנועה לאשור והתחייבה לתת לה מס כבד שדלדל את כל אוצרותיה, "כי חלק אחז את בית ה' ואת בית המלך והשרים ויתן למלך אשור, ולא לעזרה לו". אחז רוקן את כל האוצרות שבממלכתו וכל זה לא הועיל לו (דה"ב כח כא). "וישכב אחז עם אבתיו ויקבר עם אבתיו בעיר דוד, וימלך חזקיהו בנו תחתיו".

מעשי אחז מנוגדים למעשי אביו ולמעשי בנו. בלשונם של חז"ל: "שמוטל בין שני צדיקים בין יותם לחזקיהו" (סנהדרין קד ע"א). אחז נמנה עם הרשעים שבמלכי יהודה וישראל. למרות זאת חז"ל לא מנו אותו עם המלכים שאין להם חלק בעולם הבא מפני שמוטל בין שני צדיקים. ככתוב: "זרע צדיקים נמלט" (מש' יא כא). ניצל מרעה בזכות אבותיו.

בדה"ב פרק כח מסופר על מלחמת אפרים ביהודה, על התבוסה הגדולה שנחל צבא אחז במלחמה זו. הכתוב משבח את גדולי אפרים שנהגו באחיהם השבויים באחוה בחמלה, בחסד ובכבוד. מעשה זה שימש דוגמה ומופת לדורות.